

Мирослава СІРАНТ
Національний університет “Львівська політехніка”,
професор кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
myroslava.m.sirant@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9393-2397

МЕТААНТРОПОЛОГІЧНА МЕТОДОЛОГІЯ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

<http://doi.org/10.23939/law2024.44.218>

© Сірант М., 2024

Метаантропологічна методологія розширює межі традиційного розуміння права, з-поміж яких філософські, культурні та антропологічні аспекти, що важливо для розв’язання сучасних проблем міжнародного права, таких як захист прав людини, конфлікти культур, міграція, екологічні питання та питання глобальної безпеки.

Наукова новизна полягає в інтеграції метаантропологічної методології в теорію міжнародного права. Стаття аналізує її вплив на формування сучасного права та пропонує нові підходи до вирішення і міжнародних правових конфліктів. Впроваджується новий погляд на право як багаторівневу та багатоступеневу систему, де враховується як позитивне право, природне право, так і антропологічні чинники у метафізичному вимірі.

Метаантропологічна методологія – це підхід, що поєднує антропологічні, філософські та правові концепції, метою якого є дослідження метафізичних вимірів людської природи та їхнього впливу на правові системи, зокрема міжнародне право.

Така методологія розглядає людину як не просто соціально-правову одиницю, а як істоту, яка одночасно перебуває у фізичній та метафізичній площині, як тілесну і духовну особи.

Розглядаючи трансцендентальність, наголосимо, що визнається існування метафізичних і духовних чинників, які впливають на правові процеси, зокрема міжнародне право. Право не лише регулює взаємовідносини, а й формує духовні цінності. Трансцендентальне міжнародне право – це не те право, що вийшло за межі ірраціональності, а те, що тільки туди скеровується. Звичайно, це права на межі раціонального та ірраціонального, свідомого і несвідомого, але такий стан потрібний, щоб пізнати реальну сутність міжнародних подій. Усвідомити міжнародні події простим, раціональним розумом неможливо.

Ключові слова: метаантропологічна методологія, міжнародне право, природне право, антропологія, людина, цінності, культура, мораль, свобода, філософія права.

Постановка проблеми. Полягає в необхідності вивчення нових підходів до правознавства, що відповідають сучасним викликам глобалізації та міжкультурної взаємодії.

Розглянемо становлення міжнародного права в сучасний період. Міжнародне право зазнає значних змін під впливом глобалізації, інтеграції країн і культур, а також нових викликів, таких як захист прав людини, глобальне екологічне регулювання, миротворчі місії тощо.

Важливо наголосити на перспективності філософії розвитку міжнародного права, оскільки від того, наскільки ефективно світове співтовариство зможе вирішувати наявні виклики, залежить його майбутнє. Подальший розвиток міжнародного права визначатиметься тим, як держави та міжнародні організації будуть реагувати на глобальні проблеми, адаптуючи правові норми до мінливих умов і забезпечуючи дотримання принципів справедливості, рівності та миру.

Аналіз дослідження. Треба віддати належне філософам права, які досліджують природне і надприродне право, серед них: С. Сливка, О. Бандура та інші. Однак ще існує недостатньо публікацій щодо метафізичних, антропологічних, обґрунтувань міжнародного права.

Мета статті – розкрити вплив методологічного підходу на становлення та розвиток міжнародного права, дослідити його теоретичні основи та запропонувати можливі напрями розвитку правової науки з урахуванням нових антропологічних вимірів.

Виклад основного матеріалу. Людина є основною одиницею дослідження. Метаантропологія аналізує право крізь призму людської природи, її біологічних, соціальних та духовних аспектів. Тут важливо розглянути поняття антропоцентризму, трансцендентальність і мультидисциплінарність [1].

Щодо антропоцентризму, то людина є основною одиницею дослідження. Метаантропологія аналізує право через призму людської природи. Приймається погляд, що людина – центр Всесвіту, тому в основі лежить натуралізм і гуманізм. Про це йшлося у дослідженнях В. І. Вернадського про концепцію ноосфери [2].

Не треба дивуватися про існування дисциплінарності у міжнародному праві. Адже метаантропологічна методологія використовує інструменти філософії права, метаетики та інших наук для комплексного аналізу правових явищ. За допомогою однієї науки зрозуміти сутність міжнародного права не вдасться.

Вдаючись до розгляду методів метаантропологічної методології, зазначимо, що найбільш ефективними є: феноменологічний, герменевтичний та компаративний методи.

Феноменологічний метод пов'язаний з чуттєвим досвідом, спогляданням у просторі і часі, але прояви ці є одиничними, рідкісними. Цей метод можна назвати суб'єктивним, оскільки він належить одній людині, яка робить виняткові, рідкісні прояви, але вони є напрочуд онтологічними. Це явище метаантропологічне, надприродно-правове. Аналіз таких явищ через їхній прояв у людському досвіді здійснюється в особливих випадках. Тоді право розглядається як явище, що пов'язане з людською свідомістю, культурними і духовними цінностями. А міжнародне право такими цінностями повинно бути насичене [3].

Герменевтичний метод відображає інтерпретацію правових норм з урахуванням філософських, культурних та антропологічних контекстів. Ці контексти впливають із давніх історичних подій, які мають вплив на сучасний стан. У таких випадках маємо справу не з буквою давніх норм, а з їх духом, який передався сьогоднішньому поколінню. Проведений герменевтичний аналіз дає змогу глибше зрозуміти, як міжнародне право формується через культурні та цивілізаційні особливості.

Корпоративний метод – це метод порівняння правових систем різних країн, щоб виявити спільні та відмінні риси, зосереджуючись на тому, як антропологічні та філософські фактори впливають на правову традицію. Адже міжнародне право має бути виваженим, діахронічним. Встановлення метаантропологічних тенденцій у спорідненості правового регулювання підвищить міжнародний авторитет, оскільки така виваженість веде до онтологічності, зіставленні з буттям.

Методика метаантропологічної методології полягає в тому, щоб досліджувати міжнародне право на кількох рівнях. Ідеться про фізичний, соціокультурний та метафізичний рівні. Це допомагає вивчати міжнародно-правові норми і їхній вплив на суспільство. Також аналіз того, як культура та суспільні цінності впливають на формування міжнародного права. Адже основна цінність у методиці найбільше вбачається у дослідженні духовних та етичних основ позитивного і природного права зокрема. Треба врахувати, що ці основи не елементарні, а трансцендентальні і відображають аспекти надприродного права й онтологічної справедливості. Тоді міжнародне право, здобуваючи істину, веде до вищої правди, що є дуже важливим.

Компонентами метаантропологічної методології слугують такі чинники: антропологічний, філософський, етичний, культурний, метафізичний.

В антропологічному компоненті людина є ключовим об'єктом дослідження. Тут важливими є впливи її фізичних, психічних, психологічних і духовних вимірів на міжнародне право.

Антропологічний компонент метаантропологічної методології міжнародного права особливо проявляється у виборчому процесі на високі керівні посади. Це відбувається через взаємодію між людськими особливостями, соціокультурними цінностями та правовими напрямками. Вибори є важливим процесом, в якому антропологія допомагає розкрити такі аспекти, як:

а) лідерські якості кандидата: які риси людини (характер, моральність, компетентність) стають вирішальними для вибору на високі посади;

б) соціальний вплив: як соціокультурні цінності та традиції впливають на вибір керівника. У різних суспільствах може переважати різний підхід до лідерства – демократичний, авторитарний тощо.

в) етичний і моральний вибір: виборці очікують від кандидатів відповідальності етичним нормам, що пов'язано з їхньою здатністю приймати рішення в інтересах суспільства;

г) політична антропологія: як людина, її психологічні й духовні якості, взаємодіють із системою влади та політичною культурою.

Тобто у міжнародному праві антропологічний компонент відіграє вагомий роль, оскільки вона поширюється на всі держави. І цей компонент відображає, як людські цінності та духовні засади впливають на прийняття рішень у політичних процесах, особливо під час вибору на впливові посади.

Філософський компонент розкриває відповідні засади права, такі як справедливість, свобода, мораль, які взаємодіють з нормами міжнародного права.

Так, справедливість є однією з ключових філософських засад, на якій базується міжнародне право. У концепціях К. Маркса, В. Леніна ідея справедливості мала бути втілена через побудову соціалізму та комунізму як світлого та ідеального майбутнього. Однак ці ідеї перекреслювали індивідуальність та неповторність людини, зводячи колективізм до абсолюту. Л. Петражицький вбачав можливість реалізації справедливості через дію інтуїтивного права, правові емоції, почуття кожного індивіда. В. Нерсесянц розуміє можливість реалізації справедливості лише правовими засобами. Майкл Сендел, автор книжки “Справедливість. Як чинити правильно?” є прихильником ідеї про те, що справедливість безпосередньо пов'язана з розвитком людських чеснот і роздумами про загальне благо. “Справедливе суспільство не може бути байдужим до тих відносин і схильностей, які демонструють громадяни, – пише М. Сендел. – Воно повинно знайти спосіб примусу до відмови від суто приватних ідей хорошого життя і культивування громадянської чесноти”. На думку автора, саме шляхом культивування громадянських чеснот і моральних імперативів справедливість стане реальною. Варто відзначити, що така мультिवаріантність підходів до розуміння та шляхів втілення справедливості зумовлена тим, що справедливість має як об'єктивне джерело, що втілене у закономірностях та особливостях соціального розвитку, так і суб'єктивну природу, що відображає інтереси і цінності людини та суспільства загалом [6]. Вона виражає ідею рівного, неупередженого підходу до прав і обов'язків кожного суб'єкта міжнародних відносин – як держав,

так і індивідів. Взаємодія справедливості з нормами міжнародного права проявляється у кількох важливих аспектах:

а) принцип рівності: справедливість потребує рівного ставлення до своїх держав і народів, незалежно від їхнього політичного впливу, економічної могутності чи територіального розміру. Це закріплено, зокрема, в Статуті ООН, де йдеться про суверенну рівність усіх членів організації;

б) міжнародне правосуддя: створення Міжнародного Суду ООН та інших трибуналів має на меті забезпечити справедливе вирішення конфліктів між державами, а також покарання за тяжкі міжнародні злочини (геноцид, військові злочини). Ці органи прагнуть забезпечити відновлення справедливості за допомогою юридичних механізмів;

в) перерозподіл ресурсів: концепція справедливості у міжнародному праві також стосується рівноправного доступу до природних ресурсів і врегулювання економічної рівності через міжнародні договори та угоди. Справедливість тут полягає у тому, щоб менш розвинені країни мали можливість отримати економічну підтримку та ресурси для розвитку.

Свобода в контексті міжнародного права передбачає забезпечення прав як держав, так і окремих осіб на самовизначення та невтручання у внутрішні справи. Сьогодні, коли створюються умови для вільної та ініціативної діяльності громадян, організацій і суспільних суб'єктів, роль права в регулюванні свободи набуває особливого значення. Правова система України, враховуючи її європейський курс, динамічно розвивається та лібералізується, однак залишається суперечливою та нестабільною, що потребує зміцнення традицій правового розвитку. Багато людей продовжує сприймати свободу як брак будь-яких обмежень, що підживлює правовий нігілізм і перешкоджає формуванню законслухняної культури. Для зміцнення державності та правопорядку, необхідних для розвитку громадянського суспільства, потрібне стійке ідеологічне підґрунтя. Ця основа має базуватися на свободі як одній із ключових ознак права, яка відображає творчу самореалізацію особистості, протистоїть ідеї всюдозволеності та запобігає деградації правосвідомості в суспільстві [7].

Свобода як філософська засада має різноманітні прояви в міжнародно-правових нормах:

а) право на самовизначення народів: закріплене в Статуті ООН, це право дає змогу народам обирати форму політичного устрою, визначати економічний і культурний розвиток. Визначається свобода народів і держав на самостійний вибір без зовнішнього тиску;

б) свобода міжнародної торгівлі: багатосторонні угоди, як-от ГАТТ і СОТ, сприяють вільній торгівлі між країнами, що базується на принципах рівного доступу до ринків і усунення дискриміналізації. Свобода економічної діяльності підтримується міжнародним правом для забезпечення економічного розвитку і співпраці;

в) свобода слова і вираження: захист основних свобод людини, зокрема свободу слова та свободу вираження поглядів, є важливою частиною міжнародного права, прав людини (наприклад, закріплено в Міжнародному пакті про громадські і політичні права). Це право визначається як основна свобода в демократичних суспільствах, що підкріплюється нормами міжнародних договорів.

Мораль є основою багатьох міжнародних правових норм, особливо у сфері прав людини, гуманітарного права і правосуддя. Уявлення людей про добро і зло, справедливість і несправедливість, совість і сенс життя становлять основу моральних норм, які регулюють життя. Ці норми склалися століттями, базуючись на загальнолюдських цінностях і знаходячи своє вираження в народних звичаях, традиціях і обрядах. Кожна людина свідомо чи підсвідомо дотримується цих моральних норм. На відміну від них правові норми, встановлені державою, містять більш чітко визначені правила та санкції за їх порушення. Суспільство завжди використовувало правові механізми регулювання поведінки через відповідні покарання. Проте дотримання моральних норм залежить насамперед від особистої переконаності людини в правильності чи аморальності своїх вчинків. Чітко розмежувати індивідуальний і суспільний характер моральних вимог неможливо, оскільки вони тісно переплітаються. Важливу роль у цьому відіграють такі особистісні моральні категорії, як совість і обов'язок, які формують моральну зрілість і соціальну спрямованість

особистості. Моральні норми виникли набагато раніше від правових норм, формуючись поступово і перевіряючись часом. Правові норми, що з'явилися на певному етапі суспільного розвитку, будуються на основі моральних та інших соціальних норм [8].

Мораль взаємодіє з міжнародним правом через такі механізми:

а) міжнародне гуманітарне право: норми, які регулюють ведення збройних конфліктів, базуються на моральних принципах, що захищають цивільних осіб, поранених, військовополонених і забороняють жорстокі методи ведення війни. Ці правила (наприклад, Женевські конвенції) мають на меті мінімізацію страждань під час конфліктів і захист людської гідності;

б) права людини: більша частина норм міжнародного права, прав людини як, наприклад, у Загальній декларації прав людини мають моральне підґрунтя, яке визнає невід'ємні права кожної людини на життя, свободу, гідність і захист від дискримінації та несправедливості. Мораль тут відіграє роль загальнолюдського еталону, за яким оцінюється легітимність правових норм;

в) моральна відповідальність держав: у міжнародних відносинах моральні зобов'язання стають основою для створення нових норм, зокрема, у сфері захисту навколишнього середовища, боротьбі з корупцією, забезпечення соціальної справедливості. Це стосується не тільки юридичних, але й моральних зобов'язань держав перед міжнародною спільнотою [4, с. 218].

Тому засади справедливості, свободи та моралі є фундаментальними для розвитку і функціонування міжнародного права. Справедливість забезпечує рівноправність і неупередженість у міжнародних відносинах; свобода гарантує самовизначення народів і захист основних прав, а мораль є базовим критерієм для створення норм, що регулюють гуманітарні, етичні та соціальні аспекти міжнародних відносин. Усі ці засади взаємодіють з міжнародним правом, допомагаючи формувати глобальний правопорядок на основі загальнолюдських цінностей [5].

Етичний компонент стосується дослідження етичних вимог до міжнародного права, зокрема, захист прав людини, забезпечення миру і справедливості між народами.

Культурний компонент скерований на цивілізаційні особливості правової системи, що особливо важливо в міжнародному праві, де стикаються різні правові традиції.

Метафізичний компонент необхідний для розгляду права як інструмента, який регулює не лише матеріальні, а й духовні аспекти людського існування.

Розглянемо становлення міжнародного права в сучасний період. Міжнародне право зазнає значних змін під впливом глобалізації, інтеграції країн і культур, а також нових викликів, таких як захист прав людини, глобальне екологічне регулювання, миротворчі місії тощо. Виникає потреба в універсальних правових інструментах, які враховують не лише національні, але й загальнолюдські, моральні й духовні вимоги.

Основними етапами сучасного розвитку міжнародного права можна назвати:

а) післявоєнне формування міжнародних організацій (ООН, Міжнародний Суд ООН), які намагаються забезпечити мир і стабільність;

б) захист прав людини через міжнародні конвенції (Європейська конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадські та політичні права);

в) глобалізація та економічна інтеграція, що потребують нових міжнародних угод у сфері торгівлі фінансів та екології);

г) міжнародне екологічне право стає ключовим чинником у контексті захисту довкілля від глобальних загроз.

Важливо наголосити на перспективах філософії розвитку міжнародного права. Майбутній розвиток міжнародного права залежить від того, як світова спільнота буде вирішувати такі питання, як:

1. Захист людської гідності та прав людини: проблема біженців, мігрантів, захист національних меншин і питання соціальної справедливості набуватимуть все більшого значення.

2. Екологічна безпека: роль міжнародного права в регулюванні кліматичних змін, захисті природних ресурсів і попередженні екологічних катастроф.

3. Трансцендентальність у праві: розширення філософського та духовного підґрунтя права, що містить моральні, етичні та релігійні аспекти.

4. Етика штучного інтелекту та технологій: необхідність врегулювання правових питань, пов'язаних з використанням нових технологій і штучного інтелекту.

5. Глобальна співпраця: посилення міжнародного співробітництва у сфері науки, культури і права для забезпечення миру і стабільності.

Висновок. Метаантропологічна методологія може стати ключовим інструментом для формування майбутнього міжнародного права, оскільки вона дає змогу врахувати не тільки матеріальні та юридичні аспекти, але й духовні, культурні та антропологічні виміри людського існування, що особливо важливо в умовах глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваль І. М. (2018). Метаантропологія менталітету: правовий вимір: Doctoral dissertation, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00. 12. Львів, 2018.
2. Бандура О. (2019). Антропологія права як складова філософської антропології (загальний нарис). Філософські та методологічні проблеми права, 17(1). С. 8–15.
3. Музика М. П. (2018). Феноменологія як пошук нових ірраціоналістичних тенденцій в осмисленні права. Університетські наукові записки, (1). С. 136–149.
4. Йонас Ганс. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation / пер. з нім. А. Єрмоленка. Київ: Лібра, 2001. 400 с.
5. Сак В. В. (2024). Міжнародне право та гуманітарні кризи: роль міжнародного співробітництва у захисті прав людини. Академічні візії, (35).
6. Подковенко Т. (2016). Справедливість у системі цінностей права. Актуальні проблеми правознавства, (4). С. 10–14.
7. Донченко О. П. (2010). Свобода як категорія права: автореф. ... канд. юрид. наук. 12 с.
8. Шайгородський Ю. Ж. (2007). Суспільна мораль як система цінностей. Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі. С. 5–20.

REFERENCES

1. Koval, I. M. *Metaanthropology of mentality: legal dimension*: Doctoral dissertation, stupenia kand. yuryd. nauk: spets. 12.00. 12. Lviv, 2018. [In Ukrainian].
2. Bandura, O. *Anthropology of law as a component of philosophical anthropology* (zahalnyi narys). Filosofske ta metodolohichni problemy prava, 17(1). P. 8–15. [In Ukrainian].
3. Muzyka, M. P. *Fenomenolohiia yak poshuk novykh irratsionalistychnykh tendentsii v osmyslenni prava*. (2018). [Phenomenology as a search for new irrational tendencies in the understanding of law] Universytetski naukovi zapysky, (1). P. 136–149. [In Ukrainian].
4. Jonas, Hans. *Pryntsyp vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii*. (2001). [The principle of responsibility. In Search of Ethics for a Technological Civilization] / Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation / per. z nim. A. Iermolenka. Kyiv: Libra, 400 p. [In Ukrainian].
5. Sak, V. V. *Mizhnarodne pravo ta humanitarni kryzy: rol mizhnarodnoho spivrobotnytstva u zakhysti prav liudyny*. (2024). [International law and humanitarian crises: the role of international cooperation in the protection of human rights] Akademichni vizii, 35 p. [In Ukrainian].
6. Podkovenko, T. *Spravedlyvist u systemi tsinnosti prava*. (2016). [Justice in the value system of law] Aktualni problemy pravoznavstva, (4). P. 10–14. [In Ukrainian].

7. Donchenko, O. P. *Svoboda yak katehoriia prava* [Freedom as a category of law]. (2010). Avtoref. ... kand. yuryd. nauk, 12 p. [In Ukrainian].

8. Shaihorodskiy, Yu. Zh. *Suspilna moral yak systema tsinnosti*. [Social morality as a system of values] *Pravovi zasady zakhystu osobystisnykh tsinnosti ta suspilnoi morali* (2007). P. 5–20. [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 24.09.2024 р.

Myroslava SIRANT

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Professor of the International
and Criminal Law Department,
Dr. Habil. (Law), Full Professor
myroslava.m.sirant@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9393-2397

**META-ANTHROPOLOGICAL METHODOLOGY
IN THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT
OF INTERNATIONAL LAW**

Meta-anthropological methodology expands the boundaries of the traditional understanding of law, including philosophical, cultural and anthropological aspects, which is important for solving modern problems of international law, such as the protection of human rights, conflicts of cultures, migration, environmental issues and global security issues.

The scientific innovation consists in the integration of meta-anthropological methodology into the theory of international law. The article analyzes its influence on the formation of modern law and offers new approaches to solving international legal conflicts. A new view of law as a multi-level and multi-stage system is introduced, which takes into account both positive law, natural law, and anthropological factors in the metaphysical dimension.

Metaanthropological methodology is an approach that combines anthropological, philosophical and legal concepts, the purpose of which is to study the metaphysical dimensions of human nature and their impact on legal systems, in particular international law.

Such a methodology considers a person as not just a socio-legal unit, but as a being that is simultaneously in the physical and metaphysical spheres, as a physical and spiritual person.

Considering transcendentalism, let us emphasize that the existence of metaphysical and spiritual factors influencing legal processes, in particular international law, is recognized. Law not only regulates mutual relations, but also forms spiritual values. Transcendental international law is not the law that has gone beyond the limits of irrationality, but the law that only goes there. Of course, these are rights on the border of rational and irrational, conscious and unconscious, but such a state is necessary to know the real essence of international events. It is impossible to understand international events with a simple, rational mind.

Keywords: meta-anthropological methodology, international law, natural law, anthropology, man, values, culture, morality, freedom, philosophy of law.